

ENKELE ALGEMENE ASPECTEN VAN DE MILIEUHYGIËNE

door Dr. W. J. BRESLAU *

Toen mij werd gevraagd om op uw voorjaarsvergadering de openings-speech uit te spreken, heb ik dit met veel genoegen aanvaard en wel omdat in de eerste plaats het te behandelen onderwerp te maken heeft met de hygiëne van het milieu, een materie die gezien vanuit een oogpunt van volksgezondheid tal van belangrijke aspecten vertoont.

In de tweede plaats is het een zeer actueel onderwerp omdat de aandacht voor de verschillende problemen rond de leefbaarheid in ons land de laatste tijd in het middelpunt van de belangstelling staat. Dat komt omdat de vragen rond de milieuhygiëne direct samenhangen met het voortbestaan van de mens waarbij de gezondheidsbedreiging een centrale plaats inneemt. Een bedreiging in fysieke zin bv. door toxische invloeden van de vervuiling en in psycho-sociale zin, waarbij met name de begrippen leefbaarheid en onleefbaarheid liggende op het gebied van de geestelijke volksgezondheid een rol spelen.

Ik wil dan ook gaarne van de mij geboden gelegenheid gebruik maken om enkele algemene facetten van de milieuhygiëne nader te belichten, mede ook tegen de achtergrond van het bevolkingsaanwas-probleem, omdat dit vraagstuk in causale zin niet los gezien kan worden van de milieuhygiëne.

Als uitgangspunt daarbij zou ik willen nemen de definitie van gezondheid. Zoals u bekend wordt daaronder verstaan: een toestand van lichamelijk, geestelijk en maatschappelijk welbevinden.

Gezondheid in die zin houdt onder meer ook in de noodzaak om als mens zijn mogelijkheden en capaciteiten te kunnen ontplooien en gebruiken. Hierin wordt men uiteraard beperkt door de vrijheid die eveneens voor de medemens bestaat.

Door de *toename van de bevolkingsdichtheid* wordt die vrijheid heel duidelijk ingeperkt. Een explosieve bevolkingsgroei betekent een niet onaanzienlijke beperking van de vrijheid en dus van de gezondheid van

De wetenschappelijke vergadering van de Nederlandse Vereniging van Psychiaters in Dienstverband en de Afdeling Psychiatrie van de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie en Neurologie op 22 mei 1971 was gewijd aan het thema Psychohygiëne van het wonen. Van de toen door de heren W. J. Breslau, J. van Londen, P. H. Arends en R. A. J. van Dijk gehouden voordrachten worden er hier drie afgedrukt.

* Directeur van de Gemeentelijke Geneeskundige en Gezondheidsdienst te 's-Gravenhage.

een individu en ook van een volk zodra een bepaald optimum wordt overschreden.

Tevens lijkt het voor de hand te liggen dat de problematiek van de milieuverontreiniging proportioneel toeneemt met de bevolking.

Geïntensiveerde ziektebestrijding, algemene verbetering van de hygiëne en een indrukwekkende ontwikkeling van de wetenschap zijn de laatste jaren bezig een zeker evenwicht tussen wieg en graf te verstoren, waardoor het genoemde optimum dreigt overschreden te worden.

Wij zijn op dit ogenblik het dichtst bevolkte land van Europa. De gemiddelde levensduur bij de geboorte is bij ons het hoogst en de sterftcijfers zijn het laagst.

Het bevolkingsaanwas-probleem is niet uitsluitend een Nederlands probleem maar is van mondiale betekenis. Het tempo waarmee de wereldbevolking van 3,3 miljard mensen thans bezig is toe te nemen, zal binnen 40 jaar tot een verdubbeling van die bevolking leiden. Het geboorteoverschot voor de gehele wereld bedraagt momenteel 2%. Dit noopt zonder meer tot 'population control' en 'family planning'.

In ons land zijn wij thans de 13 miljoen inwoners gepasseerd en voor het jaar 2000 wordt een inwonersaantal verwacht van 18 miljoen; terwijl de bevolkingsdichtheid thans 384 inwoners per km² bedraagt zullen er dat in 't jaar 2000 530 worden.

Er heerst dan ook ernstige bezorgdheid bij volksgezondheidsdeskundigen over de consequenties van de bevolkingsgroei met name met betrekking tot de hygiëne van het milieu.

Het is niet zoals in bepaalde landen met overbevolking de honger die ons bedreigt, maar andere problemen die ons dwingen tijdig de toestand van het jaar 2000 onder ogen te zien.

Door de groei van de bevolking, de steeds verder gaande concentratie van deze bevolking in stedelijke agglomeratie; de voortschrijdende industrialisatie en de toeneming van het gemotoriseerde verkeer, zal het steeds moeilijker worden om ons kleine land leefbaar te houden.

Wat zijn nu vanuit een oogpunt van volksgezondheid gezien de problemen liggend op het gebied van de milieuhygiëne welke een rechtstreekse samenhang vertonen met de groei van de bevolking. Dat zijn: de verontreiniging van bodem, water en lucht, de drinkwatervoorziening, de verkeersongevallen, het afvalprobleem, het toenemend tekort aan recreatieterreinen, de huisvesting, de geluidshinder en in het algemeen een gebrek aan behoorlijke levensruimte.

Dat genoemde problemen proportioneel toenemen met de bevolking is een duidelijke zaak. Wat de *luchtverontreiniging* betreft zit er aan onze lucht een gevaarlijk luchtje. Niet alleen de petrochemische industrie is de grote boosdoener. Er zijn er vele. Ons aller troetelkind, de auto, is er ook één van.

Toch valt moeilijk te verwachten dat in de toekomst maar één mens

zijn auto zal laten staan om daarmee een aandeel te leveren in de strijd tegen de luchtverontreiniging.

Men rekent dat ons land in 1980 bijna 15 miljoen inwoners zal tellen. De autodichtheid die nu 1 per 5,4 inwoners is, zal dan toegenomen zijn tot 1 auto per 3,3 inwoners. Het aantal auto's bedraagt thans 2,7 miljoen en in 1980 zullen dat er 4,8 miljoen zijn.

De autodichtheid op de wegen zal dan ook tegen die tijd in belangrijke mate zijn toegenomen en hand in hand daarmee de luchtverontreiniging tenzij schonere brandstof en verbeterde motoren geproduceerd worden waaraan thans wordt gewerkt.

Behalve de luchtverontreiniging baart ook de *bodem- en waterverontreiniging* ernstige zorgen. Gebleken is dat men de zelfreinigende werking van oppervlaktewater heeft overschat en het maritieme leven al ernstig wordt aangetast, getuige onder meer de grote hoeveelheden chemische stoffen in bepaalde vissoorten, om maar een enkel voorbeeld te noemen. Het laat zich aanzien dat èn flora èn fauna in de toekomst nog meer zullen verarmen.

Biologen waarschuwen steeds luider dat we dicht bij de rode streep zitten. In dit verband wil ik wijzen op de ecologie die de belangrijkste biologische wetenschap is in de strijd tegen de milieuvervuiling! Ze bestudeert de relaties tussen de levende wezens en hun milieu met als grondgedachte dat alles met elkaar samenhangt.

Zo kan door een kleine ingreep een hele levensgemeenschap worden verstoord. De laatste jaren is men tot het inzicht gekomen dat dergelijke beschouwingen ook op de mens van toepassing zijn. De mens-ecologie deed haar intrede waarbij naast fysieke ook de psychische milieumomstandigheden van de mens worden onderzocht zoals bv. het leven in steden en de woonomstandigheden waarop ik straks nader zal ingaan. De *drinkwatervoorziening* zal in de toekomst evenzeer moeilijkheden gaan geven. De behoefte zal in het jaar 2000 verdriebubbeld zijn waarbij het niet alleen om de hoeveelheid gaat maar vooral ook om de kwaliteit.

Ook het toenemend aantal *verkeersongevallen* baart zorgen. Bedroeg in 1958 het aantal gewonden ten gevolge van verkeersongevallen op de openbare weg nog bijna 40.000 en het aantal doden 1600, in 1970 waren het ruim 72.000 gewonden en 3400 doden.

Het verwijderen van de toenemende hoeveelheid *afval* schept eveneens grote problemen. De vuilstroom in ons land wordt verontrustend.

Nederland produceert 3,5 miljoen ton stedelijk vuil per jaar. Over 30 jaar zal dit zijn gestegen tot bijna 10 miljoen ton. De stijging van de hoeveelheid industrieel afval (nu 2,5 miljoen ton) zal nog groter zijn.

De *geluidshinder* komt de laatste tijd in toenemende mate in de belangstelling sinds de ongunstige invloed van lawaai op het welbevinden hoe langer hoe meer duidelijk wordt.

Bekend is het onderzoek in de geluidstrog van het Engelse vliegveld

Heathrow waar relatief meer psychiatrische opnamen blijken voor te komen dan in een vergelijkbaar gebied dat geen last had van het vliegtuiglawaai.

Sinds kort bestaat er een Nederlandse Stichting voor Geluidshinder. Bij de Gezondheidsraad ligt een advies-aanvraag van de Staatssecretaris over de psychische en lichamelijke afwijkingen die door geluidshinder worden veroorzaakt waaruit ook de belangstelling van de overheid voor deze kwestie blijkt.

Sprekende over milieuhygiëne met schadelijke gevolgen voor de lichamelijke gezondheid mag niet onvermeld blijven de in psychisch opzicht schadelijke verontreiniging, uitgaande van personen of groepen welke niet minder een bedreiging vormt voor de geestelijke volksgezondheid. Men constateert een toenemende onverdraagzaamheid, het behagen in het streven naar excessieve acties en reacties en het teloor gaan van het respect voor de persoon in ruime zin.

Zo is er ook een toeneming van geweld en agressiviteit. Wat dit laatste betreft zou het wel eens zo kunnen zijn dat het opeengepakt wonen en leven hierin een factor van causale betekenis is. Door de bevolkingstoename is er behalve gebrek aan fysieke ruimte ook gebrek aan geestelijke ruimte ontstaan.

Het is dan ook aan ernstige twijfel onderhevig of een samenpakken van mensen op aarde tot grotere innigheid in de onderlinge betrekkingen zal leiden zoals Teilhard de Chardin verondersteld heeft.

De mens heeft zich in de loop der jaren aangepast aan zeer verschillende levenscondities. Hoe staat het echter met de tolerantiegraad van de mens in dichte pakking en alle implicaties van dit laatste zoals lawaai, stank, lucht- en waterverontreiniging, ontbreken van stilte niet alleen buiten, maar zelfs in huis- en slaapkamer.

Wat de één nog verdraagt is wellicht voor een ander al lang onverdraaglijk. Een van de dingen die onder meer voor velen een onverdraaglijke zaak wordt is de woonproblematiek in streken met een hoge graad van urbanisatie.

Betreffende het woonmilieu stelt dr. Kruisinga in zijn brief aan de Tweede Kamer inzake de geestelijke volksgezondheid dat men zich allereerst kan afvragen welke de consequenties voor het psychische welzijn zijn van deze hoge graad van urbanisatie.

Zo acht hij ook een onderzoek naar de flatneurose dringend gewenst en heeft de Gezondheidsraad hierover om advies gevraagd zoals het Kamerverslag van 13 januari j.l. vermeldt.

Vast staat dat het woninggebrek velen verhindert zich in eigen woning te ontplooiën, tot samenwoning dwingt en in het algemeen een bedreiging voor de ontwikkeling van harmonieuze menselijke relaties vormt.

Woningnood is een onaanvaardbare situatie, maar het bestrijden van

die nood met door geldschaarste te goedkope en daardoor technisch onvolmaakte huizen is eveneens onaanvaardbaar.

Volgens deskundigen hebben daarenboven vele van onze nieuwe steden en wijken met hun hoogbouw dit gemeen dat het getuigenissen zijn van sociale desintegratie. De woningen zijn anoniem en laten geen ruimte over voor het zich kunnen ontplooien van kinderen en volwassenen, waarbij in het stedelijk milieu met een gebrek aan recreatie-terreinen vooral de kinderen het kind van de rekening worden.

Het is dan ook heel duidelijk dat de psychohygiëne en met name ook die van het wonen in toenemende mate de aandacht zal moeten krijgen. Wellicht zal deze vergadering daartoe een bijdrage kunnen leveren.

Meneer de Voorzitter, ik heb gewezen op het verband dat er bestaat tussen een dichte bevolking en de hygiëne van het milieu.

Het lijkt daarom logisch te concluderen dat een beheersing van het bevolkingspeil het eerst aangewezen middel is om het welzijn te bevorderen.

Dit is een zaak van volksgezondheid. Het doel van de geboorteregeling is de bevordering en de bescherming van de gezondheid zowel van individu als van gezin en volk. De middelen tot bereiking van dat doel zowel als de vraagstukken hiermede verband houdende zoals de ongewenste gevolgen van psychohygiënische aard liggen op het terrein van de gezondheidszorg en raken mede de uitoefening van de geneeskunst. De fysieke en psychische ruimte, vereist om een land leefbaar te houden, stelt grenzen aan het bevolkingsaccres. Voor de arts ligt hier naar het mij voorkomt, een wezenlijke taak bij het adviseren van zijn patiënten inzake family-planning.

Noodzakelijk zal ook zijn dat de huidige maatschappij haar technisch en organisatorisch vermogen meer richt op een verhoogd welzijn en een verbetering in de kwaliteit van het leven als geheel en minder op een voortdurende stroom van goederen en diensten.

Hiervoor zal echter een wijziging in ons waardesysteem noodzakelijk zijn.

Meneer de voorzitter, ik zou mijn voordracht willen besluiten met de wens uit te spreken dat deze bijeenkomst verder mag beantwoorden aan datgene wat u zich daarvan ten doel heeft gesteld.

SUMMARY

General aspects of environmental hygiene

Comment is given on the close relation between environmental health and population growth. The latter is an important originator of the deterioration of the environment.

Space — one of the most important components of the environment — is for example becoming scarcer by the increase in population with all its implications from a physical and mental point of view.

The importance of human ecology is pointed out. Successively is dealt with the pollution of air, water and land, the waste problem, road accidents, the noise-and housing problem.

The necessity is stressed for population control and family planning as well as a change in the fundamental values of life.